

Terorizam ekonomije i totalitarizam neslobode

Sažetak

Tekst želi propitati može li se u današnje vrijeme govoriti o »legalnom« i »nelegalnom« terorizmu, odnosno koliko je siromašenje pa i ubijanje ljudi diljem svijeta (u okvirima nepravednih i/ili nametnutih zakona) oblik terorizma koji je uporniji i opasniji od terorizma pojedinaca i grupa (nerijetko i financiranih i poticanih upravo od onih koji se zaklinju u borbu protiv terorizma). Je li demokracija dovoljno snažan izgovor za različite oblike »državnog« terorizma? Je li se profit razotkrio kao najveći svjetski inicijator nesreća i podjela u svijetu? Je li »Božja država« na zemlji postala maska za represivne aparate korporacijskih, pravnih, političkih, policijskih pa i religijskih stepa? Tekst želi pokazati nezrelost filozofije koja ne uspijeva nametnuti pitanja ljudske emancipacije, sreće, uljuđenog života, realiziranja stvaralačkih potencijala i sl. Nameće se pitanje: je li filozofija ostala *iza* svjetske pozornice upravo zato što je podilazila onoj vrsti mišljenja koje je gradilo totalitarizam neslobode?

Ključne riječi

(državni) terorizam, ekonomija, Karl Marx, Noam Chomsky, kapital, prvobitna akumulacija

1.

Čak se ni u suvremenim korporacijama ne govori više samo o »pravu na rad«. Sve se češće i sve glasnije govori o »pravu na *smislen* rad«. ¹ Baviti se pitanjem smislenosti ljudskog bivstvovanja znači, među ostalim, baviti se i propitivanjem društvenih okolnosti u kojima je smisleno bivstvovanje moguće (odnosno u kojima je ono kao takvo onemogućeno). To je linija razmišljanja koju je filozofija već davno postavila tragajući za odgovorom na pitanja smislene podjele rada u zajednici, pravednosti države, pitanja o samoskrivljenoj nezrelosti čovjeka pokorenog religijskim hijerarhijama ili o pravu naroda da svrgne svoju vlast ako ona ne radi u interesu cijele zajednice, zajednice ljudi koja toj vladi daje suverenitet.

¹ Jelena Debeljak, »Temeljna pitanja poslovne etike i etičkih kodeksa«, u: Borna Jalšenjak, Kristijan Krkač (ur.), *Poslovna etika, korporacijska društvena odgovornost i održivost*, Mate, Zagreb 2016., str. 193–240, ovdje str. 198.

Posebno svjetlo tom propitivanju bačeno je aktualnim povezivanjem interesa politike, korporacija i masmedija.² Ograđenoj i izoliranoj iza trostrukog zida tih interesa, filozofiji je sve teže govoriti o realnim odnosima pojedinih društvenih fenomena, a posebno je teško govoriti dovoljno glasno i dovoljno vidljivo. *Globalni ekran* preuzeo je ulogu redefiniranja pojmova i preoblikovanja svijesti suvremenog građanina kao potrošača medija (prema tim redefiniranim pojmovima kao proizvodima objedinjenih interesa korporacija, politike i masmedija).

Propitivanje smislenosti ljudskog bivstvovanja, međutim, ne može mi-moići činjenicu svjetskih podjela na bogate i siromašne, pitanja nastanka tih podjela, a onda i pobuna, revolucija, odnosno reakcija pojedinaca, grupa i nacija na takve podjele. Pitanje pravednosti u državi mora, dakle, istraživati i oblike prikrivanja izvora nejednakosti, odnosno prikrivanja korijena značenja pojmova koji bi nam mogli puno toga objasniti kad bismo ih mogli sagledati u njihovom indikativnom bijegu od svojih prvotnih, stvarnih značenja. Upravo takva riječ je i – terorizam.³ Naizgled nespojiva s ekonomijom, a u osnovi u njoj rođena i u njoj uvijek iznova preporađana, ona je poluga razvijanja onih djelatnosti koje danas uljuđeno nazivamo poslovanjem, ekonomijom, kapitalističkim društvenim uređenjem i sl.

Terorizam je uistinu jedna od riječi koja je postala *lajtmotiv* »Objave« *Globalnog ekrana*. Već bi to bilo indikativno (dovoljno) za sumnju i ulazak u propitivanje uloge i mjesta terorizma u stvaranju okolnosti u kojima danas svijet pokušava opstati unatoč podjelama na Sjever i Jug, Istok i Zapad. Pokazat će se da razloga ima više i da su duboko ugrađeni u povijest ljudske ekonomske nezrelosti. Pokazat će se, također, kako je na djelu igra manipuliranja, odvođenja kritičkog promišljanja na stranputice, odnosno kako je na djelu manipuliranje značenjem riječi iza kojeg se skriva manipuliranje društvenim procesima. Supstancija riječi *terorizam* je prikrivena i poput naljepnice udijeljena za tu svrhu posebno obučanim »marketinškim stručnjacima«, educiranima za svaku vrstu »uvjeravanja«. Budući da u promišljanje ekonomije uvodimo pojam *terorizma*, čini se neophodnim u početku dati nekoliko informacija o pojmu terorizma na temelju kojih će se pokazati ima li uopće smisla u ekonomskom području

² O toj povezanosti sjajno dokumentarno pišu Amy i David Goodman u knjizi *Moćnici su iznad zakona. Razotkrivanje korumpiranih političara, ratnih profitera i medija koji ih vole*, Prometej, Zagreb 2006.

³ Karl Marx je u tom kontekstu nezaobilazan. Ne samo zato što je temeljito analizirao kapital-odnose svog, a onda i našeg vremena, nego i zato što je u te analize ulazio s filozofijskim pretpostavkama o nužnosti ljudske emancipacije koja nadilazi svaki oblik političke emancipacije. Zbog njegovog spajanja humanističkih i ekonomskih znanosti neki ga autori uspoređuju s Darwinom, primjerice Tom Bottomore, *Karl Marx*, Basil Blackwell, Oxford 1979.

govoriti o takvoj vrsti djelatnosti.⁴ »Kada se prvi puta pojavila u političkom govoru« – podsjeća Igor Primorac u tekstu »Državni terorizam« – »riječ 'terorizam' odnosila se na strahovladu koju je u Francuskoj uspostavio jakobinski režim – odnosila se dakle na jedan slučaj državnog terorizma.«⁵

Interesantno je, ako ne i indikativno, da je rodno mjesto najpoznatije suvremene definicije terorizma – Jeruzalem. Naime, *The Jonathan Institute* u Jeruzalemu je 1979. na konferenciji *Terrorism: How the West Can Win*, donio definiciju terorizma. Urednik knjige koja je nastala na temelju izlaganja na toj konferenciji je – Benjamin Netanyahu.⁶ Ova se definicija najčešće ponavlja (naravno, u različitim oblicima) u manje-više svim problematiziranjima fenomena terorizma.⁷ Da se ne bi slučajno krenulo u drugom smjeru, uz ovu definiciju ide i odrednica da je terorizam uvijek političke prirode, pa čak i onda kada izlazi s vjerskim, društvenim ili ekonomskim motivima.

U knjizi *Zašto religije ulaze u rat*, Enzo Pace sugerira nekoliko odrednica terorizma: riječ je u svakom slučaju o obliku ratovanja koje se zbog neravnoteže snaga izvodi na neprijateljskom teritoriju. To je rat koji se uglavnom vodi protiv nenaoružanih civila. Mjesto izvođenja ratne operacije je nepoznato, a neprijatelj je kamufliran. Sve je to kao deskripcija neprihvatljivih terorističkih akcija u osnovi točno. Ono što, međutim, nedostaje ovoj i ovakvim analiza, analiza je uzrokā koji dovode do terorističkih akcija. Altruistično je samoubojstvo i kada se budistički redovnik iz protesta protiv »komunističkog« režima spali, ali i kada se Palestinac, Iračanin, Sirijac ili Kurd raznese.⁸ Ni jedan ni drugi nisu u zrakoplovima s nacionalnim oznakama. Nijedno ubojstvo nije prihvatljivo, no pitanje je mogu li kriterije neprihvatljivosti postavljati samo

⁴ »Terorizam, sistematično korištenje nasilja kako bi se stvorila opća klima straha u populaciji i time ostvarilo određeni politički cilj. Terorizam je prakticiran kako za desničarske, tako i za ljevičarske ciljeve, od strane nacionalističkih i religijskih skupina.« John Philip Jenkins, »Terrorism«, *Encyclopaedia Britannica*. Dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/terrorism> (pristupljeno 15. 2. 2018.).

⁵ Igor Primorac, »Državni terorizam«, u: Tony Coady, Michael O'Keefe (ur.), *Terorizam i pravednost. Moralni argumenti u opasnom svijetu*, Kruzak, Zagreb 2004., str. 57–73, ovdje str. 57.

⁶ Benjamin Netanyahu (ur.), *Terrorism. How the West Can Win*, Farrar Straus & Giroux, New York 1986., str. 9. Knjiga će poslije doživjeti više izdanja, a urednik knjige danas je u poziciji »urediti« zidove kao način na koji će Zapad pobijediti. Simbolika sadržana u paradoksu odnosa definicije terorizma, mjesta njenog nastajanja, mjesta objavljivanja i aktualne zbilje u Palestini – više je nego očigledna. Ona sugerira put kojim se treba ići u razumijevanju fenomena terorizma, odnosno načinima korištenja terorizma u aktualnoj politici. »Terorizam je« – prema toj definiciji – »namjerno i sustavno ubijanje, sakaćenje i ugrožavanje nevinih kako bi se u njih utjeralo strah radi neke političke svrhe.« Citirano prema: Christopher C. Harmon, *Terorizam danas*, Golden marketing, Zagreb 2002., str. 19.

⁷ Igor Primorac primjerice u kontekstu jedne filozofske rasprave definira terorizam kao »namjerno uporabu nasilja, ili pak prijetnju nasiljem, protiv nedužnih osoba, s ciljem da se neke druge osobe zastraše i na taj način prisile da učine nešto što ne bi učinile«. I. Primorac, »Državni terorizam«, str. 57.

⁸ Enzo Pace, *Zašto religije ulaze u rat*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb 2009., str. 135.

– pobjednici. Neprihvatljivost ubijanja nevinih i nenaoružanih ljudi ne sprečava nas misliti o vremenu kada je to bila svakodnevna praksa, kada se pod okriljem zakona svakodnevno ubijalo obespravljene. I to u srcu Europe.

Na djelu je često u startu zamjena teza: čovjek se ne može boriti za svoja vjerska, ekonomska ili društvena prava, a da to istovremeno ne bude politička pobuna protiv etabliranog političkog sistema, bez obzira koliko on bio okrutan ili nepravedan. »Uzdizanje« na razinu političke borbe pruža režimima mogućnost uključivanja vojske i policije u obranu političkog sistema. Krug je zatvoren. Izvori terorizma prebačeni su u dvorište onih koji su terorizirani. Na masmedijima je samo slijediti tu izokrenutu logiku, a na politikama je samo kupovati jeftine »pse rata« i uprezati ih u takav koncept terorizma.

Zamjena teza očigledna je u činjenici što se uzdizanjem s razine ekonomskog na političku razinu zapravo negiraju problemi koji postoje na razini ekonomije (iz koje manje ili više svi politički problemi i proizlaze). No problematičnost teze o političkom karakteru terorizma i jest u tome što ona ne želi vidjeti ekonomske i druge korijene političkih pobuna, kao i korijene manipuliranja plaćenicima, plaćeničkim vojskama, podmićivanja političara i drugih načina dovođenja do revolta, odnosno ponekada i do sukoba nacija koje su doskora živjele u miru.

Stoga nije čudno da je u uvodnom dijelu časopisa *Terrorism and Political Violence* koji je objavio radove *Konferencije o razvoju terorizma u budućnosti*, održane na sveučilištu Cork 1999. godine, kao osnovna nepoznanica naveden – *motiv terorista*: »... u ovoj se debati, možda kao najočiglednija slabost pokazao trajni nedostatak uvida i razumijevanja motiva koji uvjetuju ponašanje terorista.«⁹ Kada projiciramo vlastitu idealnu sliku poželjne osobe u drugo biće, to će rezultirati osjećajem zaljubljenosti, osjećajem koji je daleko od ljubavi. Bit ćemo zaljubljeni u sebe kroz osjećaj zaljubljenosti u drugu osobu. Slično je s terorizmom: kad projiciramo vlastitu sljepoću u svijet koji ne smatramo ravnopravnim, ne možemo od sebe očekivati da nešto razumijemo. Bombe, uvođenja demokracije, svrgavanje diktatora, plaćeničke vojske, ubijanje dronovima, rad tajnih službi i njihovih lokalnih podružnica, širenje mržnje sredstvima masmedijskog širenja lažne svijesti – ideologije zapadne slobode – sve to ne vidjeti logično vodi nerazumijevanju psihologije terorista.

»Fundamentalna pitanja psihologije terorista« koja teoretičarima terorizma izmiču u osnovi su pitanja psihologije zapadnog čovjeka obrađenog tako da »pristaje unaprijed« na teorijsko nerazumijevanje psihologije terorista. Problem nikada ne bi smio biti u onima koji su ubijani, zatvarani u logore,

⁹ Citirano prema: Tony Coady, Michael O'Keefe, »Uvod«, u: Max Taylor, John Horgan (ur.), *Terorizam u budućnosti*, Golden marketing, Zagreb 2003., str. 7–12, ovdje str. 9.

ograđeni velikim zidovima, osuđeni živjeti u strahu, bijedi i gladi. Problem je u intelektualcima, filozofima, književnicima, ekonomistima, vjernicima, odnosno svima nama koji živimo na Zapadu, što svojom šutnjom omogućujemo umnažanje i život laži.

Ponekad nas ta umnažanja laži »zabavljaju«. Kada primjerice P. J. O'Rourke u knjizi *Eat the Rich*¹⁰ pokušava pojasniti uspješnost kapitalizma Wall Streeta i neuspjeh kapitalizma u Albaniji, uspjeh švedskog, a neuspjeh kubanskog socijalizma – on samo na relativno zabavan način zaboravlja mnoštvo činjenica, a priču gradi na zapažanju detalja iz kojih se nikako i nikada ne može dohvatiti cjelina. Tako, primjerice, povlačiti paralelu između Ponzijeve piramide (koja je bila aktualna i u Albaniji) i neuspješnosti albanske ekonomije može funkcionirati na razini dosjetke. No korijeni neravnopravnosti nacija, temelji nastanka psihologija onih koji nasjednu na suvremene ekonomske (piramidne) grobnice, puno je dublja od trenda koji se u jednom trenutku pojavi da bi uskoro nestao.

Kako, primjerice, psihologijom objasniti činjenice o kojima piše Jessica Stern u knjizi *Terorizam u ime Boga?* Ako Izraelci grade svoja naselja upravo tamo gdje su izvori vode, tako da najveći dio vode ode izraelskim doseljenicima ili se jednostavno odvodi vodovodnim cijevima daleko od žednih Palestinaca, ako područje Gaze kao najnapučenije ograđeno područje svijeta živi u nesigurnosti, bijedi, smeću, neimaštini, nerijetko od doseljenika odvojeno bodljikavom žicom iza koje su vile, vrtovi i travnjaci – postavlja se (retoričko) pitanje nije li njihova psihologija tek posljedica ekonomskih neljudskih uvjeta života Palestinaca u getu zvanom Gaza? Autorica ističe primjer ranih kršćana koji su svojim milosrđem prema oboljelima od kuge fascinirali Marka Aurelija. U ideji milosrđa (pomaganja kako kršćanima tako i poganima) sociolog Rodney Stark (na koga se Stern poziva) vidi temeljni razlog pobjede kršćanstva: »Rimljani više nisu mogli ići ukorak s kršćanima što se tiče socijalne skrbi. Začetak te uspješne politike može se pronaći u samoj doktrini koja naglašava dobročinstvo.«¹¹

Rodney Stark čak, premda možda i pretjerano, povlači paralelu između kršćanskih mučenika koji su bili osuđeni na smrt uz koje su njihovi suvjernici »održavali slavlja dramatizirajući mučenikov nadolazeći ispit vjere« i videozapise bombaša samoubojica koji se pozivaju na islam i koji u smrt odlaze

¹⁰ P. J. O'Rourke, *Eat the Rich. A Treatise on Economics*, Picador, London 1999. U načelu je ispravno misliti da slobodnog tržišta i slobodne ekonomije nema bez slobode u svim područjima društva (ibid., str. 237.), no jednako bi se tako moglo pridodati da je to slobodno tržište nemoguće uspostaviti uz stalnu proizvodnju neslobodnih država od strane svjetskih sila.

¹¹ Jessica Stern, *Terorizam u ime Boga. Zašto ubijaju vjerski militanti*, Slovo, Zagreb 2006., str. 72.

uvjereni da će pomoći svojoj zajednici, osigurati svoje najbliže, a sami završiti u rajskom vrtu.¹² Ono što je indikativno u oba ova slučaja neodustajanje je od vjere te politički odnosi koji ne ostavljaju puno prostora za izbor. U tom kontekstu naglasak nikako ne može i ne smije biti na psihološkom propitivanju onih koji su se odlučili za smrt nego u socijalnim, političkim, ekonomskim okolnostima koji do toga dovode.

Jednako tako kao što bez pritisaka Rima ne bi došlo do pojave žrtvovanja kršćana u ime vlastite vjere, jednako je tako za pojavu samoubojica terorista neophodan takav ekonomsko-politički kontekst u kojemu se nešto tako neprirodno uopće može pojaviti. A taj kontekst pokušaj je Imperija da zavlada svijetom. U pravilu se to činilo i čini pod plaštem pojmova kao što su globalizam, kapitalizam, a ako se vraćamo dalje u prošlost, onda je ključna krinka bila takozvana »prvobitna akumulacija kapitala«.

2.

Pitanju: »Kako je i iz čega nastao svijet?« (pitanju koje muči teologe, filozofe i znanstvenike) na polju ekonomije *odgovara* pitanje: kako je nastala prvobitna akumulacija kapitala? Očigledno je, naime, da se sredstva koja će razviti odnose i omogućiti pojavu kapitala nisu pojavila niotkuda. Karl Marx u 24. glavi *Kapitala* uspoređuje to pitanje sa slikom prvoga grijeha: »Adam zagriže u jabuku i time se grijeh svali na ljudski rod.«¹³ Želio je reći da će posljedice biti teške i da se neće moći prikriti *lakirovkama* kupljenih političkih ekonomista, odnosno da stvari nisu baš tako jednostavne kako se uobičajeno prikazuju.

U tekstu »Historijski kapitalizam – akumulacija izvlaštenjem«, Samir Amin povlači konzekvence Marxove analize kapital-odnosa. Njegovo bi se razmišljanje o kapitalizmu moglo izraziti s nekoliko bitnih teza:

- kapitalizam je bitno imperijalistički
- osnovno oružje kapitalizma je akumulacija izvlaštenjem
- kapitalizam je srce europocentrične ideologije
- kapitalizam je nedjeljiv od europskog (neo)kolonijalizma.

¹² »Prvi su kršćanski mučenici, poput palestinskih bombaša samoubojica primali brojne, uključujući materijalne, emotivne i duševne nagrade za svoje žrtve. U razdoblju koje je prethodilo smrti mučenika, njegovi bi ga suvjernici često obasipali darovima u hrani i odjeći, te pažnjom. Mučeniku je obećan ne samo vječni život na onom svijetu već i posthumna slava na ovom.« Isto, str. 72.

¹³ Karl Marx, *Kapital. Kritika političke ekonomije*, sv. 1, *Proces proizvodnje kapitala*, Institut za izučavanje istorije radničkog pokreta – Prosveta, Beograd 1974., str. 630.

»Vulgarna ideologija konvencionalne ekonomije« – piše Amin – »te kulturalno i društveno 'mnijenje' koje ide ruku pod ruku s njom tvrdi da se akumulacija financira 'časnim' uštedama 'bogatih' (imućnih vlasnika), kao što su nacije. Povijest teško da potvrđuje ovu izmišljotinu angloameričkih puritana. Radi se naprotiv, o akumulaciji u velikoj mjeri financiranoj izvlaštenjem nekih (većine) u korist dobiti drugih (manjine).«¹⁴

Onemogućavanje većine, potkradanje većine (izvlaštenje) osnovni je način realiziranja takozvane prvobitne akumulacije kapitala. Ekonomisti su pokušavali prvobitnu akumulaciju kapitala objasniti naprosto činjenicom da su nekada davno neki ljudi bili vrijedni, a drugi nisu.¹⁵

Za razliku od političke ekonomije koja odnose uvijek pokušava prikazati idiličnima, Karl Marx je upozoravao da stvarnom historijom dominiraju »osvajanje, podjarmljivanje, pljačka i ubijanje«. ¹⁶ »U medijima se« – smatra Primorac – »u pravilu polazi od pretpostavke da je terorizam po definiciji djelatnost nedržavnih čimbenika.«¹⁷ Slična se paralela može povući između prava na državljanstvo koje je garantirano svakome tko godinu dana živi u Francuskoj, i to još zakonom iz 1793. No, s druge strane, snaženjem pojma nacije (pojma koji je nekada označavao grupe »divljih«, »poganskih«, »barbarskih« naroda) pojam nacije, točnije nacionalizma sam po sebi – piše Habermas – »postaje lakim plijenom manipulativne zloupotrebe od strane političke elite.«¹⁸

Osvajanje, podjarmljivanje, pljačka i ubijanje atributi su supstance koja bi se mogla nazvati terorizmom. Otuda je terorizam stariji od borbe terorista protiv terorizma. Lenjinove analize imperijalizma donose nam danas, u potpuno novim okolnostima, svježu usporedbu s globalističkim nastojanjima monopolnog kapitalizma. Kritike Lenjina i njegove nedosljednosti u izvodu imperijalizma kao najvišeg stadija kapitalizma nisu na nivou razumijevanja intencija

¹⁴ Samir Amin, »Historijski kapitalizam – akumulacija izvlaštenjem«, *Tvrđa* (2010) 1–2, str. 77–97, ovdje str. 78.

¹⁵ Karikaturalno jasnu sliku istog pokušaja imamo u vlastitom dvorištu kada je majka jednog vlasnika cisterne u Hrvatskoj (u vrijeme privatizacije, ali i konverzije dinara u kune) svojevrjeme objašnjavala privatizacijom stečeno bogatstvo svog sina njegovom štedljivošću. To što je bezvrijedne dinare – u dogovoru s političkim vrhom – prevezio u susjedne »državice« i mijenjao ih za čvrstu valutu, dio je priče koja je puno konkretnija i u koju su uključeni ljudi koji su se skrivali iza sintagme »državnih interesa«. Ovaj tekst, među ostalim, želi pokazati da su se iza paravana prvobitne akumulacije kapitala (kako u počecima kapitalizma, tako isto i u Hrvatskoj nakon uspostave samostalnosti) zbivali i zbivaju uvijek isti, gotovo identični ili barem slični procesi s jednakim rezultatima. Tekst također sugerira prepoznatljive stare oblike državnog terorizma u suvremenoj nam tranzicijskoj zbilji.

¹⁶ K. Marx, *Kapital*, sv. 1, str. 631.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Jürgen Habermas, »Državljanstvo i nacionalni identitet. Razmišljanja o evropskoj budućnosti«, u: Igor Primorac (prir.), *Patriotizam*, Kruzak, Zagreb 2004., str. 133–161, ovdje str. 152, 136.

odnosno tendencija suvremenog kapitalizma,¹⁹ a u tome imperijalizam u ruhu globalizma nastavlja svoju igru podčinjavanja svega ljudskoga profitu.²⁰

Osvajanje, podjarmljivanje, pljačka i ubijanje sastavnica su ljudskog, pa i europskog duha. Europa nisu samo Goethe, Wagner, Proust, Hölderlin itd., nego i kolonijalni, neokolonijalni i suvremeni ratovi za naftu i zemlje ispod kojih se ona nalazi.

Gledajući danas u Hrvatskoj i cijeloj bivšoj Jugoslaviji imena nestalih nekadašnjih tvornica (koje su bile društveno vlasništvo), čovjek se ne može ne sjetiti Marxove teze: »Takozvana prvobitna akumulacija nije, dakle, ništa drugo do historijski proces odvajanja proizvođača od sredstava za proizvodnju. On je prvobitan zato što sačinjava pretpovijest kapitala i načina proizvodnje koji mu odgovara.«²¹ Stvari se ponavljaju. Jedan zakon Henryja VI. iz 1489. godine (a potvrdio ga je i Henry VIII.) govori o gomilanju stoke u malo ruku što unazađuje zemljoradnju, odnosno da su »velike mase naroda izgubile mogućnost održavanja sebe i svoje obitelji.«²² Kasnije je Thomas More govorio o zemlji gdje su »ovce pojele ljude.«²³ Logika tog poslovanja, odnosno pljačke uz pomoć zakona vrlo je jednostavna: uz potporu zakona prisvaja se ono što je nekada bilo zajedničko zemljište, proizvode se takvi uvjeti da seoska gospodarstva ne mogu opstati, tako da je seosko stanovništvo prisiljeno postati jeftinom radnom snagom kojoj se plaća tek toliko da se može održati na životu.

Privatizacija u zemljama bivše Jugoslavije odvijala se na gotovo identičan način. Obiteljska su gospodarstva jedna za drugim propadala. Uništavana su gospodarstva na kojima su i od kojih su mnoge obitelji mogle živjeti od proizvoda vlastitoga rada. Aktivno se stanovništvo pretvaralo u jeftinu radnu snagu koja na burzama rada čeka svijetlu mogućnost zarađivanja za preživljavanje vlastite obitelji. Ono što kapitalistički sistem traži, i tu je Marx vrlo jasan, jest »ropski položaj narodne mase.«²⁴ Koja bi druga poruka mogla biti u stalnom ponavljanju medija o dvjesto ili tristo tisuća nezaposlenih ljudi u Hrvatskoj (broj se smanjuje stalnim bijegom u inozemstvo) ako ne upravo to

¹⁹ Čini se da pozitivna strana predstavljanja imperijalizma kao posljednjeg stadija kapitalizma ponovno nalazi svoje mjesto kod mislilaca i aktivista koji »s lica mjesta« izveščuju o lukavstvima neokolonijalizma. Jedno od takvih svjedočanstava donosi nam Kwame Nkrumah u tekstu »Neo-Colonialism, the Last Stage of Imperialism«. Dostupno na: <https://politicalanthro.files.wordpress.com/2010/08/nkrumah.pdf> (pristupljeno 15. 2. 2018.).

²⁰ Jedna od takvih kritika prisutna je i u djelu Michaela Heinricha, *Uvod u Marxovu kritiku političke ekonomije*, CRS, Zagreb 2015., str. 210.

²¹ K. Marx, *Kapital*, sv. 1, str. 631.

²² Isto, str. 635.

²³ Isto.

²⁴ Isto, str. 636.

da oni koji su dobili posao *moraju biti sretni* što sa svojom mizernom plaćom ipak uspijevaju preživjeti. Analogije se nastavljaju. Eksproprijacija se u 16. stoljeću, nakon reformacije, odvijala i nad crkvenim zemljištem. Ta su crkvena zemljišna dobra poklanjana uglavnom ljudima koji su bili bliski vlasti, ili su im ta zemljišta prodavana u besćenje. Društveno vlasništvo aktualne nam privatizacije (a tu su i veliki zemljišni kompleksi poljoprivrednih kombinata) završilo je, interesantno, u rukama ljudi bliskih vlastima.²⁵

Naše retoričko pitanje danas glasi: ako su zemljišta u Hrvatskoj na temelju odluka vlasti zajedno s poljoprivrednim kombinatima »prodana« prijateljima vlasti za takozvanu jednu kunu (nakon dugo pripremanog i provedenog siromašenja i zaduživanja tih kombinata), nije li ta pljačka izvedena po obrascu prvobitne akumulacije kapitala još iz 18. i 19. stoljeća? Jedan od načina siromašenja seoskih domaćinstava u vrijeme prvobitne akumulacije kapitala bilo je i pretvaranje pašnjaka u lovišta. Nakon što su »ovce istjerale ljude«, novi su vlasnici shvatili da je unosnije dio zemljišta prepustiti šumama i divljači. Ubijanje te divljači pokazalo se unosnim poslom, sportom kojim se zarađuje i više nego izrabljivanjem najamnika kojima je ta zemlja i oduzeta. U tome se Škotska pokazala posebno umješnom. Robert Somers u svojim *Letters from the highlands* među ostalim piše: »Jeleni su dobili šire polje za slobodno kretanje, dok su ljudi gonjeni u sve uži i uži krug«.²⁶

U Europi su 15. i 16. stoljeće zapamćeni i po zakonima protiv skitnica. Sve veći broj ljudi (izbačenih iz uobičajenog načina življenja), osiromašenih i bez perspektive, nije imao drugog izlaza do prosjačkog, skitničkog pa i razbojničkog života. Nisu, naravno, bili krivi zakonodavci koji su ih doveli na prosjački štap. Oni su nakon posla siromašenja bivših vlasnika zemljišta sada imali pune ruke posla s kažnjavanjem onih koje su jednom već doživotno kaznili oduzimajući im zemlju. Ljudi kojima je oduzeta mogućnost privređivanja sada su osuđivani zbog skitnje. Ako bi se skitnja ponovila bili su žigosani (poput životinja). Treći put uhvaćeni u skitnji kažnjavani su i smrću kao neprijatelji države. Te zakone Marx naziva »groteskno-terorističkim zakonima«.²⁷

Ponovno smo, dakle, u okružju terorizma. Terorizma osvajanja, podjarmljivanja, pljačke i ubijanja – praterorizma. Terorizma kojemu je jedina šansa opstanka u tome da svoje metode pripiše onima koji se protiv njega bore.

²⁵ Jedno od Marxovih retoričkih pitanja bilo je: »... jesu li seljaci ikad dobili ijedne pare odštete za 3 511 770 ekeru općinske zemlje koja im je bila oteta od 1801. do 1831. godine, a koju su lendlordovi parlamentarnim putem poklonili lendlordovima?« Isto, str. 643.

²⁶ Isto, str. 646. Zanimljivo je da hrvatski zemljoposjednici vole svoje vile u lovištima nazivati spremištima ili stračarama. Brinu se također da životinje imaju dovoljno životnog prostora. Za ljude je lako. Njihov je cijeli svijet.

²⁷ Isto, str. 650.

Na temelju sličnih zakonskih odredbi vlade državnica bivše Jugoslavije osiromašile su nekadašnje vlasnike društvenih sredstava za proizvodnju, obogatile sloj poduzetnika blizak vladajućim elitama, zadužile svoje državnice i stvorile atmosferu nesigurnosti. »Ljudi-kontejneri«, deložirani nerijetko i zbog vrlo sitnih, na vrijeme neplaćenih računa, opterećeni sustavom ovrha koji je obogatio »lešinarski« odvjetnički sloj, postali su narod koji je dobar dok mu se ima što oduzeti i dok treba na izborima potvrditi svoju glupost. Nakon toga ostavljen je sam sebi, odnosno ovrhama, pučkim kuhinjama, prvosvibanjskom grahu i bijegu od takvog terorizma na utopijski Zapad.

Upotrebljava li Marx slučajno termin 'teroristički zakoni'. Zasigurano ne, jer je riječ o državnom terorizmu koji svoje opravdanje pokušava naći u glasovima manipuliranih i zavedenih obećanjima birača na nimalo pravednim izborima. Pritom su, kao i danas, veliki kradljivci, odnosno kradljivci na veliko, uvažavani kao gospoda. Uzajamno su se uvažavali i umrežavali, dok su sitni kradljivci (oni koji su pokušavali preživjeti) kažnjavani nerijetko i smrtnom kaznom. Za vrijeme Henryja VIII. pogubljeno je oko 72.000 ljudi uhvaćenih u krađi.

Terorizam zakonima išao je tako daleko da su u južnoj Engleskoj predlagali zakon kojim bi se sve skitnice držale u zatvoru iz kojeg bi bile odvođene na prinudni rad. Ako se ti zatvorenici ne bi odazvali na rad, gubili bi bilo kakvu mogućnost potpore. Masmedijske laži drže nas danas u zatvoru bez zidova. Hipnotizirani industrijom laži šutimo dok se naše vlasništvo pretvara u državno, a onda pravnim smicalicama prelijeva u privatno.

Zakupi zemljišta na 99 godina omogućili su u Engleskoj izrastanje klase kapitalističkih zakupnika. Već nakon nekoliko godina padala je vrijednost zemljišne rente, dok je s druge strane cijena proizvoda rasla, a nadnica padala. U Francuskoj se javlja slična priča. Naime, Marx navodi citat svjedoka vremena Alexisa Monteila u kojemu se kaže da »režiser, upravnik i ubirač davanja za feudalnog gospodara u vrijeme ranog srednjeg vijeka uskoro postaje poslovan čovjek koji se iznuđivanjem, varanjem itd. podiže do kapitalista«. ²⁸ No pravog kapitalizma ne bi bilo bez kolonijalnih osvajanja, pljačke i izrabljivanja osvojenih zemalja, krađe ljudi i njihovog pretvaranja u roblje. Marx piše:

»Otkriće zlatnih i srebrnih zemalja u Americi, istrebljivanje, porobljavanje i zakopavanje urođenika u rudnike, početak osvajanja i pljačkanja Istočne Indije, pretvaranje Afrike u jedan šumarak za trgovinski lov na crnokošce, eto što je navijestilo zoru ere

²⁸ Isto, str. 657. Zdravom razumu vjerojatno čudno zvuči rečenica koja spaja dvije sintagme: jedna je javni bilježnik, a druga jedan od najbogatijih ljudi u Hrvatskoj. Dakle, onaj koji se bavi poslom od javnog interesa na tom poslu zarađuje toliko da postaje vlasnikom mnogo toga, a među ostalim i medijske kuće koja oblikuje tu istu javnost kojoj je on sam bilježnik i na kojoj se (po vlastitom priznanju) obogatio.

kapitalističke proizvodnje. Ovi idilični procesi glavni su momenti prvobitne akumulacije.«²⁹

Ono što je Marx nazvao terorističkim zakonima i što je omogućilo bogaćenje jednog sloja ljudi na temelju privilegija koje su imali samo zato što su bili bliski vlasti, nastavilo se i nakon »prvobitne akumulacije kapitala«. Terorizam skupina ljudi organiziranih u vlast nastavljao se kako prema vlastitim narodima, tako isto, i još više, prema ljudima koji su poput životinja lovljeni po kolonijama i odvođeni u roblje. U tim porobljavanjima, izrabljivanjima na smrt, pa i ubijanjima milijuna ljudi diljem svijeta učvršćivala se šutnja nad državnim terorizmom, terorizmom koji se licemjerno krio iza zakona koje donose isti ljudi koji od njega imaju najviše koristi. Bog je morao umrijeti jer su bezbožni čini za koje se čovjek odlučio osudili čovječanstvo na vječni rat.³⁰ Za Marxa je državna vlast samo »koncentrirana organizirana sila društva«. Ta sila nedvojbeno ima *teroristički karakter* jer joj ni ljudski životi ne znače ništa ukoliko su potrebni za ostvarenje vlastitih ciljeva.

Autor ovog teksta ne može kao opasku ne dodati jednu udžbeničku definiciju:

»Kapitalizam je« – podučava nas danas jedan autor – »ekonomski sistem u kojemu poslodavci unajmljuju radnike da proizvode dobra i usluge kako bi stekli profit. Tamo gdje je taj ekonomski sistem pustio korijenje nijedan aspekt društva nije ostao nepromijenjen: došlo je do revolucionarnih poboljšanja naših standarda potrošnje, promjena u našem obiteljskom životu, tehnoloških prodora, presvrstavanja moći, preraspodjela bogatstava i promjena u našim idealima i vjerovanjima.«³¹

S koliko se ironije i cinizma može čitati ova definicija iz udžbenika svjedoči diskurs cijelog ovog teksta.

3.

Jean-Paul Sartre je u djelu *Kolonijalizam i neokolonijalizam* inicirao mnoge teze kasnijih kritika neokolonijalizma. Njegova spoznaja o medijskom posredovanju masakara francuskih vojnika u Alžiru nedvosmislena je: »Čuvanje, obmanjivanje i laganje, dužnost su onima koji obavještavaju Fran-

²⁹ Isto, str. 662.

³⁰ W. Howit (prema Marxovu navodu) bilježi: »Barbarstvima i bezbožnim grozotama takozvanih kršćanskih rasa u svim dijelovima svijeta i protiv svakog naroda koji su mogle podjarmiti, nema ravnih ni u kom periodu svjetske povijesti, ni kod koje rase, ma kako ona bila divlja, neobrazovana, nemilosrdna i bestidna.« Isto, str. 663.

³¹ Samuel Bowles, Richard Edwards, *Razumijevanje kapitalizma. Konkurencija, komanda i mijena u privredi SAD*, Školska knjiga, Zagreb 1993., str. 3.

cusku.«³² Europska osvajanja, trgovina robljem i prvobitna akumulacija kapitala izvlaštenjem, krađom, ubijanjem – terorizmom, pretpostavka su nastanka i opstanka »civiliziranog Zapada«. Osnovne elemente ove metode Samir Amin nalazi u odnosu Engleza prema Ircima: »Metodu su uveli Englezi u Irskoj, čija populacija – prije toga jednaka onoj u Engleskoj – i danas još odgovara svega desetini one u Engleskoj.«³³ Životi američkih domorodaca nisu značili ništa američkim doseljenicima. Monopol nad pamukom svojevremeno je Meksiku oduzeo Teksas, ali i stvorio prototip ucjene svijeta monopolom nad trenutno u svijetu najtraženijom robom. Na Haitiju su bili mudriji nakon 1915. kad nisu prihvatili američku inačicu ustava pa je u ponovljenom glasanju za tu verziju ustava glasalo 99,9 posto građana. Adam Smith je zapadne trgovce u Indiji, a i drugdje, smatrao divljački nepravednim. Čudne riječi za »uglađene« i civilizirane Europljane koji su jedino htjeli civilizirati divljake Indije, Kine i drugih zemalja.

Chomsky je tvrdio da je Kennedy protiv Kube vodio *teroristički* rat. Cinik bi rekao da je to vjerojatno zato da bi spriječio islamski terorizam koji je slutio. Slijedi još nekoliko sličica koje predstavljaju sažetke opisa Chomskoga o stanjima u državama u kojima je intervenirala administracija SAD-a.³⁴ Kad se Italija poslije Drugog svjetskog rata počela kretati ulijevo, Amerika je brzo sklopila pakt sa sljedbenicima talijanskog fašizma. Njihova teroristička prošlost bila je kompatibilna metodama koje su se već pripremale. Slično je bilo i s uspostavljanjem fašističke vlade u Grčkoj 1967. godine. Istočni Timor je sa 60.000 ljudi platio američki strah od komunizma u Indoneziji i dovođenje najkorumpiranijeg vladara trećeg svijeta – Suharta. Kemijsko ratovanje na svjetsku scenu uvele su SAD, u Vijetnamu. To nije bio terorizam. To je, cinik bi rekao, kemijski proces uvođenja demokracije.

Ubijanje, protjerivanje i mučenje bile su osnovne metode uvođenja demokracije u Čileu. Pinochet, prijatelj Reagana i Thatcher, razumio je važnost terora za uvođenje demokracije. Kad Honduras nije uspio u svojim socijalističkim nastojanjima, američkim je utjecajem postao bazom za teroristički rat protiv ostatka svijeta. Teroristi tako nisu morali biti Amerikanci. Honduras je nudio veliki broj dobrovoljaca. Zastrašivanje, ubojstva i mučenja ljudi od strane Nacionalne garde Somozine vlasti u Nikaragvi sačinjavaju prototip vlasti koju uskoro možemo očekivati i u našoj regiji. *Demokracija* totalitarizma nam je pred vratima. Tako 200.000 ljudi u Gvatemali nije razumjelo ideju demokratski uvedenog totalitarizma. Morali su biti ubijeni (civiliziranije rečeno

³² Jean-Paul Sartre, *Colonialism and Neocolonialism*, Routledge, London – New York 2001., str. 56.

³³ S. Amin, »Historijski kapitalizam – akumulacija izvlaštenjem«, str. 79.

³⁴ Noam Chomsky, *Promašene države. Zloporaba vlasti i napad na demokraciju*, Naklada Ljevak, Zagreb 2008. Posebno pogledati poglavlje: »Promicanje demokracije u svijetu«, str. 117–184.

odstranjeni). Kissinger je svojevremeno poručio plaćenicima da u Kambodži ubiju sve što leti ili se kreće. To nije bio terorizam.

Kemijski rat i ubojstva u Kolumbiji nastavljena su onim što je jedan isusovac rekao, a Chomski nam zabilježio: kulturom terora. Cinik bi sarkastično u tome mogao pronaći dokaz da terorizam može biti kulturni i da je Kolumbija dokaz. Nakon uvođenja demokracije u Salvador, na krvavom salvadorskom tlu kao gljive poslije kiše izrastaju takozvane zaštitarske tvrtke koje nude svoje krvnike za bilo koji rat bilo gdje u svijetu. Na krvavom tlu niklo je sjeme terorizmom uvedene »demokracije«. Chavezu u Venezueli mnogo toga nisu oprostili, među ostalim i činjenicu da je s Kube doveo 20.000 liječnika koji su nesebično pomagali najsiromašnijima. Za »demokraciju« neprihvatljivo – liječenje se mora plaćati korporacijama. Afganistan je idealan poligon za uzgajanje ne samo droge za američko tržište, nego i militantnih skupina koje se mogu dresirati za rat protiv Rusa, a kasnije, ako zatreba, i za rat protiv tih dresiranih (kao terorista) u ime »demokracije« koja je na tom poligonu za uzgoj droga i plaćenika nepoznata. Irak je bio jedna od kolijevki ljudske civilizacije. Da bi se ta država optužila za terorizam prvo joj se moralo prodati kemijsko oružje. Ostalo su odradile cijevi, kamera, satelitske antene i plaćenici.

Mnogo bi se toga još moglo pridodati, ali navedimo još samo Palestinu kao živu ranu licemjernog Zapada, zemlju u kojoj danas ljudi žive u getu organiziranom od onih koji su nekada živjeli u getu. Što očekivati od sinova i unuka Palestinaca? Chomsky je unatoč ovakvim kritičkim stavovima doživio kritiku Johna Zerzana da nedovoljno radikalno kritizira liberalni kapitalizam, da ne osjeća opasnosti koje nam donose tehnologije na koje se poziva kada zagovara neka rješenja, da se previše bavi vanjskom politikom, čime u osnovi suprotno anarhističkim stavovima naglašava važnost države, te da unatoč tome što je »neprijeporno dobrohotan, iskren, neumoran aktivist« on ipak ne vidi da je došlo vrijeme »kad treba krenuti naprijed i suočiti se s punim opsegom katastrofe koja nam prijeti«. ³⁵

Ulazeći u samu bit kapitalizma, Samir Amin pojašnjava zašto je Marxov pojam neprikladan pa i nedovoljan:

»Od 1500. do 1800., materijalna proizvodnja europskih sjedišta napredovala je do stupnja koji teško da je bio viši od njenog ekonomskog rasta (ali to je bilo vrlo efikasno u relativnim granicama za to doba). Ti su se ritmovi ubrzali tijekom 19. stoljeća produblivanjem – a ne slabljenjem – eksploatacije prekomorskih naroda, i upravo stoga govorim o trajnoj akumulaciji izvlaštenjem, a ne o 'prvobitnoj' (tj. 'prvoj', 'prethodnoj') akumulaciji.« ³⁶

³⁵ John Zerzan, *Anarhoprimitivizam protiv civilizacije*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2004., str. 163–167.

³⁶ S. Amin, »Historijski kapitalizam – akumulacija izvlaštenjem«, str. 79.

Amin, dakle, govori o mehanizmu koji nije ugašen; govori o trajnoj akumulaciji izvlaštenjem. Prevedeno na suvremeno čitanje Karla Marxa, riječ je o trajnoj ekonomskoj terorističkoj djelatnosti, odnosno trajnom produžavanju praterorističkog obrasca. Ili, kako bi to, uglađenije i ozbiljnije, još 1948. godine rekao George F. Kennan u *Studiji 23* (PPS23) o planiranju vanjske politike SAD-a:

»Posjedujemo oko 50% svjetskoga bogatstva, no samo 6,3 posto svjetskoga stanovništva (...) Takav položaj nameće zavist i srdžbu drugih. Naša glavna buduća zadaća jest – osmisliti ustroj odnosa kojim bismo zadržali takvu nejednakost (...) Bliži se dan kada ćemo morati upotrijebiti i otvorene koncepte moći. Ako nas tada ne budu ograničavale idealističke krilatice, tim bolje.«³⁷

Možda je ovo tek početak rasprave o terorizmu, ili kraj rasprave o slobodi.

Literatura

Amin, Samir, »Historijski kapitalizam – akumulacija izvlaštenjem«, *Tvrđa* (2010) 1–2, str. 77–97.

Bottomore, Tom, *Karl Marx*, Basil Blackwell, Oxford 1979.

Bowles, Samuel; Edwards, Richard, *Razumijevanje kapitalizma. Konkurencija, komanda i mijena u privredi SAD*, Školska knjiga, Zagreb 1993.

Chomsky, Noam, *Promašene države. Zloporaba vlasti i napad na demokraciju*, Naklada Ljevak, Zagreb 2008.

Coady, Tony; O'Keefe, Michael, »Uvod«, u: Max Taylor, John Horgan (ur.), *Terorizam u budućnosti*, Golden marketing, Zagreb 2003., str. 7–12.

Debeljak, Jelena, »Temeljna pitanja poslovne etike i etičkih kodeksa«, u: Borna Jalšenjak, Kristijan Krkač (ur.), *Poslovna etika, korporacijska društvena odgovornost i održivost*, Mate, Zagreb 2016., str. 193–240.

Engdahl, F. William, *Uništite Kinu. Što Washington čini da obuzda kineski utjecaj u svijetu*, Profil, Zagreb 2014.

Goodman, Amy; Goodman, David, *Moćnici su iznad zakona. Razotkrivanje korumpiranih političara, ratnih profitera i medija koji ih vole*, Prometej, Zagreb 2006.

Habermas, Jürgen, »Državljanstvo i nacionalni identitet. Razmišljanja o evropskoj budućnosti«, u: Igor Primorac (prir.), *Patriotizam*, Kruzak, Zagreb 2004., str. 133–161.

Harmon, Christopher C., *Terorizam danas*, Golden marketing, Zagreb 2002.

³⁷ Navedeno prema: F. William Engdahl, *Uništite Kinu. Što Washington čini da obuzda kineski utjecaj u svijetu*, Profil, Zagreb 2014., str. 7.

- Heinrich, Michael, *Uvod u Marxovu kritiku političke ekonomije*, CRS, Zagreb 2015.
- Jenkins, John Philip, »Terrorism«, *Encyclopaedia Britannica*. Dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/terrorism> (pristupljeno 15. 2. 2018.).
- Marx, Karl, *Kapital. Kritika političke ekonomije*, sv. 1, *Proces proizvodnje kapitala*, Institut za izučavanje istorije radničkog pokreta – Prosveta, Beograd 1974.
- Netanyahu, Benjamin (ur.), *Terrorism. How the West Can Win*, Farrar Straus & Giroux, New York 1986.
- Nkrumah, Kwame, »Neo-Colonialism, the Last Stage of Imperialism«. Dostupno na: <https://politicalanthro.files.wordpress.com/2010/08/nkrumah.pdf> (pristupljeno 15. 2. 2018.).
- Pace, Enzo, *Zašto religije ulaze u rat*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2009.
- Primorac, Igor, »Državni terorizam«, u: Tony Coady, Michael O'Keefe (ur.), *Terorizam i pravednost. Moralni argumenti u opasnom svijetu*, Kruzak, Zagreb 2004., str. 57–73.
- Sartre, Jean-Paul, *Colonialism and Neocolonialism*, Routledge, London – New York 2001.
- O'Rourke, P. J., *Eat the Rich. A Treatise on Economics*, Picador, London 1999.
- Stern, Jessica, *Terorizam u ime Boga. Zašto ubijaju vjerski militanti*, Slovo, Zagreb 2006.
- Zerzan, John, *Anarhoprimitivizam protiv civilizacije*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2004.

SEAD ALIĆ

Economy Terrorism and Totalitarianism of Nonfreedom

Abstract

The text seeks to ask whether today it is possible to speak of “legal” and “illegal” terrorism, or how much poverty and even killing people around the world (within the framework of unjust and / or enforced laws) is a form of terrorism that is more persistent and dangerous than the terrorism of individuals and groups (often financed and encouraged by those who swear to fight terrorism). Is democracy a strong enough excuse for various forms of state terrorism? Has profit revealed itself as the world's largest originator of disasters and divisions in the world? Has the “State of God” on earth become a mask for the oppressive apparatus of corporate, legal, political, police and even religious disciplines? The text seeks to show the immaturity of philosophy that fails to impose the issues of human emancipation, happiness, a well-honed life, the realization of creative potential, etc. The question arises: did philosophy remain behind the world stage precisely because it gave rise to the kind of thinking that built the totalitarianism of freedom?

Keywords

(state) terrorism, economics, Karl Marx, Noam Chomsky, capital, original accumulation